

No klimata pārmaiņu izpratnes līdz rīcībai Vidzemē un Kurzemē

Kā klimata pārmaiņas ietekmē mūsu ikdienu un veselību?

Ilgus gadus klimata pārmaiņas asociējās ar ledāju kušanu tālu ziemeļos vai apdraudējumiem, kas mūs nekad nepiemeklēs, jo dzīvojam samērā pateicīgā ģeogrāfiskā vietā. Tomēr šobrīd klusi, bet neatgriezeniski mūsu mājās un ikdienas ritmā iezogas dažādi klimata ietekmē radušies riski. Laikapstākļi kļūst arvien neparedzamāki un ekstrēmāki, liekot uzdot jautājumu: ko ņemt vērā un kā tiem pielāgoties? Tas, kas kādreiz šķita reta dabas parādība, kļūst par jauno realitāti, ietekmējot gan veselību, gan dzīves kvalitāti.

Pareiza rīcība var palīdzēt

Klimata pārmaiņas arvien pamanāmāk skar mūsu apkārtni – dārzus, tīrumus un pat māju jumtus. Laikapstākļu galējības liek vietējiem iedzīvotājiem arvien biežāk saskarties ar neparedzamiem izaicinājumiem. Dabas aizsardzības pārvaldes Komunikācijas un dabas izglītības departamenta Dabas izglītības un tūrisma nodaļas vadītāja Inta Soma pastāstīja, ka klimats atstāj būtisku iespaidu uz ražu. – *Mums ir jūras vēji un augsnes smiltis. Sausuma periodā nākas vairāk laistīt. No vienas puses – cilvēkiem ir fiziskās aktivitātes, bet no otras jāpatērē vairāk ūdens. Otra galējība ir pārmērīgas lietavas, kuru dēļ raža vienkārši sapūst. Tāpat sausuma dēļ akās mēdz trūkt ūdens. Nepatīkams pārsteigums, īpaši piejūras teritorijās, ir spēcīgās vētras. Tās nes ne tikai materiālus zaudējumus, bojājot siltumnīcas un māju jumtus, tādējādi tieši ietekmējot iedzīvotāju maciņus, bet arī rada nastu cilvēku mentālajai veselībai.*

Arvien maigākas un sniegotākas ziemas pasargā no nosalšanas tādu invazīvo sugu kā Spānijas kailgliemežus, savukārt silti un mitri pavasari nodrošina ideālu vidi to olu attīstībai. Tā kā Latvijas ekosistēmā šīm radībām nav dabisko ienaidnieku, tās pērn piedzīvoja masveida uzvaras gājienus. – *Klimata izmaiņu ietekmē sugām nākas meklēt jaunas dzīves vietas. Mūsu pašu putni, piemēram, lakstīgalas, pamazām pārceļas uz ziemeļiem, meklējot vēsākus apstākļus, bet viņi vietu ieņem dienvidnieki, piemēram, kormorāns jeb jūras krauklis. Biezā sniega kārtā ziemā mūs priecē, taču tā vairs neizsaldē kaitēkļus – ērces un gliemežus, kas mums nepatīk,* – stāsta I. Soma.

Liela loma ir arī pašu cilvēku rīcībai. Dārzos iesētie krāšņumaugi – puķu spriganes, Kanādas zeltslotiņas vai šāvējgurķi – bieži pārlec pāri sētai un pārņem savvaļu. Tāpēc eksperte aicina neaizrauties ar eksotiskiem ārzemniekiem, bet dot priekšroku vietējiem, turklāt iesaka rūpīgi pārdomāt, kurus kokus cirst mežizstrādes procesā. Skaidrs, ka bez tās neiztikt, iekārtojot ekonomiski svarīgas teritorijas, bet tas jā dara, iegūstot vairāk nekā izpostot. Vēl viņa atgādināja par nesen piedzīvoto putekļu vētru. – *Vējš no lielajiem, klajajiem tīrumiem aizpūta auglīgo augsnes daļu. Ne velti agrāk gar ceļiem bija aizsargjoslas vai lauki tika sadalīti ar koku stādījumiem. Šobrīd viss ir plaši atklāts, par ko vajadzētu padomāt,* – mudina sarunbiedre.

Jūra – lepnums un rūpes

Kamēr lauku reģionos cīnās ar kaitēkļiem, Dienvidkurzemē papildus tam nākas meklēt inženiertehniskus risinājumus. Liepājnieki nereti lepojas, ka jūra nosaka

apkārtnes mikroklimatu, tomēr mainīgie laikapstākļi rada jaunus riskus. Liepājas domes Vides nodaļas vadītāja Dace Liepniece atzīst, ka piejūras klimats jau tagad ir izaicinājums. Pilsētas ziemeļos vērojama spēcīga krasta izskalošanās, tāpēc tur īstenots krasta nostiprināšanas projekts, izbūvējot speciālu aizsargbūvi – būnu. Šis objekts, dodot divkārtu labumu, vismaz 60 gadus aizsargās arī attīrīšanas iekārtas, kas atrodas erozijas skartajā zonā.

Klimata pārmaiņu dēļ nākotnē tiek prognozēts daudz mazāk sala dienu un ilgāki karstuma viļņi. Lai gan no jūras puses plūdi šobrīd nedraud, applūšanas riski pastāv Liepājas ezera piekrastē, kur plānots izbūvēt aizsargdambi dzīvojamo zonu pasargāšanai. Karstuma un sausuma mazināšanai pilsētā dome sadarbībā ar Šauļu pašvaldību izstrādā zaļās koncepcijas tematisko plānojumu. – *Pēc tā varēs saprast, kur atrodas "karstuma salas" un kur trūkst apstādījumu. Tas ļaus izveidot vienotu zaļo tīklojumu – iekārtot jaunas dobes, papildināt stādījumus un izveidot zaļos koridorus, kā arī buferzonas,* – stāsta D. Liepniece.

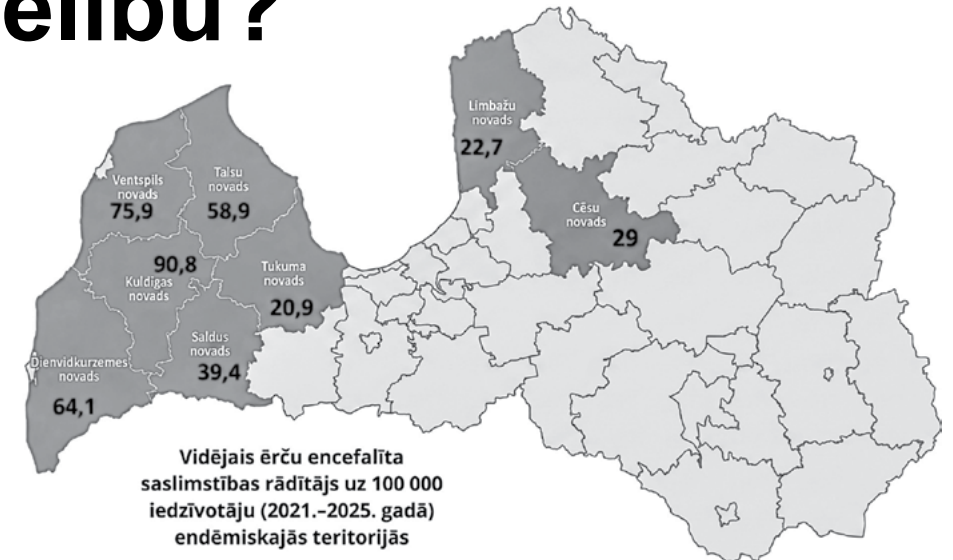
Riski, ar kuriem potenciāli var nākties saskarties nākotnē, Kurzemē ir līdzīgi kā Vidzemē, jo visā Latvijā netrūkst invazīvo sugu. – *Ilgstoša ir cīņa ar Sosnovska latvāni un citām sugām, kuru izplatība labvēlīgos apstākļos aizvien palielinās,* – piebilst sarunbiedre. Tomēr, atkarībā no ģeogrāfiskā novietojuma, netrūkst arī atšķirību. Vēja un smilšu iespaidā viens no klimata radītiem riskiem ir gaisa kvalitāte, un, ņemot vērā, ka Liepāja ir industriāla pilsēta, to ietekmēt var viegli. D. Liepniece gan vērtē, ka gaisa kvalitāte šobrīd ir laba un atbilst normatīviem. – *Zinot, ka prasības kļūst arvien stingrākas saistībā ar jauno Eiropas gaisa kvalitātes direktīvu, mums uz to būs jāskatās vēl nopietnāk. Pastāv risks, ka robežlielums varētu pārsniegt, attīstot jaunus ražošanas uzņēmumus,* – viņa lēš. Liepājā atrodas gan pilsētas gaisa monitoringa fona, gan transporta piesārņojuma stacijas, kuru rezultātiem ikviens var sekot līdzi tiešsaistē platformā videscentr.lv/gmc.lv/gaiss. Dati portālā tiešām apstiprina nodaļas vadītājas teikto – gaisa kvalitāte Liepājā šobrīd ir laba.

Lai ilgtermiņā mazinātu klimata pārmaiņu radīto ietekmi, Liepāja 2022. gadā tika apstiprināta kā viena no 100 Eiropas klimatneitrālajām un viedajām pilsētām. Tas ir ambiciozs plāns, kas paredz līdz 2030. gadam samazināt oglekļa dioksīda (CO₂) emisijas par 80%, salīdzinot ar 2006. gadu. Šī mērķa sasniegšanai pašvaldība jau aktīvi strādā saskaņā ar izstrādāto Ilgtspējīgas enerģētikas un klimata rīcības plānu 2030. gadam.

Pieaug ērcu izplatība

Siltākas ziemas un garais aktivitātes periods ļauj ērcēm saglabāt dzīvotspēju gandrīz visu gadu. Tās sarosās, gaisa temperatūrai pārsniedzot +3 līdz +5 grādus, tāpēc to sezona vairs neaprobežojas tikai ar vasaru. Maigais klimats un mitrums palielina ērcu skaitu pilsētas parkos un dārzos, kā arī sekmē to pārnēsāto slimību, īpaši ērcu encefalīta un Laimas boreliozes, izplatību. Latvijā šobrīd Eiropā ir viena no bīstamākajām endēmiskajām zonām (ģeogrāfisks apgabals, kurā slimība ir pastāvīgi sastopama vietējo iedzīvotāju vidū). Tas nozīmē, ka personīgā aizsardzība un vakcinācija no sezonāla ieteikuma kļūvusi par nepieciešamību.

Slimību profilakses un kontroles centra (SPKC) dati rāda satraucošu tendenci: pērn reģistrēti 186 ērcu encefalīta gadījumi (par 20 vairāk nekā gadu iepriekš). Vēl strau-

jāk aug Laimas slimības līkne – 2025. gadā ziņots par 539 gadījumiem, kas ir par 180 vairāk nekā 2024. gadā. Pēdējās piecades dati atklāj krāsas reģionālās atšķirības. Vidējā saslimstība uz 100 000 iedzīvotājiem Limbažu novadā bija 22,7 gadījumi, bet Dienvidkurzemē – pat 64,1. Tāpēc šogad valsts apmaksāta bērnu vakcinācija ir pieejama abos novados, kā arī visā Kurzemē un Cēsu novadā. Turpretī Zemgalē un Latgalē, kur saslimstība ir ievērojami zemāka, šādas iespējas nav. Vidējā saslimstība endēmiskajās teritorijās pēdējo piecu gadu laikā bijusi 3,4 reizes augstāka nekā citviet Latvijā.

Kāpēc Kurzeme tik ļoti atšķiras no Limbažu puses? Kurzemes piejūras klimats ērcēm ir kā silta un mitra siltumnīca. Jūras ietekmē ziemas tur ir maigākas, pavasaris atnāk agrāk un ērces mostas ātrāk. Tikmēr Limbažu novadā skarbāks sals un vēlāks pavasaris parazītu skaitu dabiski paretina. Turklāt Kurzemes biežajos lapkoku mežos ērces ir pasargātas no sava lielākā ienaidnieka – izkalšanas. Tālab tur parazītu ir ne tikai vairāk, bet tie saglabā aktivitāti gandrīz visu gadu, radot ievērojami augstāku risku iedzīvotājiem.

Efektīvākais veids, kā pasargāties no ērcu encefalīta, protams, ir vakcinācija un piesardzība ikdienā. Tā sākas ar pareizu apģērba izvēli – gaišām, noslēgtām drēbēm, piemēram, zeķēs ieliktiem bikšu galiem, kas padara parazītus vieglāk pamanāmus un ierobežo to piekļuvi ādai. Jālieto arī kukaiņu atbaidīšanas līdzekļi. Bieži vien ērces mājās nepamanīti ienes četrkājainie draugi. Tāpēc sunis un kaķus nepieciešams pasargāt ar speciāliem pilieniem, siksniņām vai medikamentiem, kā arī pēc uzturēšanās ārā rūpīgi izķemmēt.

Dzeramais ūdens droši lietojams uzturā

Ne mazāk svarīgs ikdienas un veselības faktors ir dzeramais ūdens. Uzņēmuma *Sa-lacgrīvas ūdens*, kas apkalpo daļu no Limbažu novada teritorijām, valdes loceklis Kaspars Krūmiņš uzsver, ka klimata svārstības dzeramā ūdens kvalitāti neietekmē, jo tas tiek iegūts no dziļurbumiem (pazemes avotiem). To, ka daudzi joprojām izvēlas ūdeni iegādāties veikalā, nevis dzert no krāna, K. Krūmiņš vērtē kā aplamu ilūziju, tiecoties pēc kaut kā labāka. – *Katru gadu tiek veikts dzeramā ūdens monitoringa vismaz 30 parametriem, kurus pirms dažiem gadiem vēl stingrākus noteica Eiropas regulas. Daļu no tiem cilvēki dzirdētu pirmo reizi. Pārbaudīts tiek pat arsēns. Ir analīzes, ko Latvijā nemaz neveic, bet pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskā institūta «BIOR» laboratorija sūta uz Čehiju. Ņemot vērā šādu kontroli, par kvalitāti nevajadzētu šaubīties,* – teic K. Krūmiņš. Reiz pat veikts

eksperiments – neatkarīgai pārbaudei nosūtītas trīs burkas ar veikala un uzņēmuma urbuma ūdeni, nenorādot katras izcelsmi. Par labāko analīzēs atzīts tieši krāna ūdens. Bieži vien cilvēkus mulsina kaļķa nosēdumi tējkannās, taču K. Krūmiņš mierina, ka tas nav bīstami. – *Virszemes ūdeņi lielākoties ir nokrišņu veidoti, tos pēcāk attīra un dezinficē. Savukārt pazemes ūdeņiem ir dabiski paaugstināts kaļķa un minerālvielu saturs. Jā, tējkannām un boileriem rodas "apaugums", taču veselībai tas nekaitē.*

Līdzīga situācija ir Kurzemes pusē. Uzņēmums *Liepājas ūdens* krāna ūdeni iegūst no 100–500 m dziļiem pazemes urbumiem, tādēļ laikapstākļu svārstības arī to neietekmē. Tā valdes priekšsēdētājs un viens no Latvijas ūdensapgādes un kanalizācijas uzņēmumu asociācijas dibinātājiem Andis Dejus norāda, ka ieguvēji ir tie liepājnieki, kuri ikdienā izvēlas krāna ūdeni, jo tas ir ļoti bagāts ar minerāliem un pat neatpaliek no īsta minerālūdens, nodrošinot patīkamu garšu. – *Katrā vietā atkarībā no ģeoloģiskajiem apstākļiem ūdens garšo citādāk. Cilvēki pierod pie sava ūdens, tādēļ, aizbraucot uz citu pilsētu, garša šķiet sveša, tādēļ tiek spriests – ir vai nav garšīgs. Tas ir subjektīvi. Visā Latvijā krāna ūdens ir pilnīgi derīgs un drošs lietošanai uzturā,* – informē valdes priekšsēdētājs.

A. Dejus atzīst, ka iedzīvotāji bieži vien neapzinās ūdensapgādes un attīrīšanas sistēmu sarežģīto mehānismu. – *Attiecībā uz kanalizāciju daudziem izpratne diemžēl beidzas ar pogas nospiešanu tualetē. Viņi nezina, ka patiesībā ar to tikai sākas milzīgs process, kas noslēdzas ar attīrītu, vīdei pilnībā nekaitīgu ūdeni, ko pēc tam novadām Baltijas jūrā,* – stāsta sarunbiedrs. Savukārt analīzes tiek kontrolētas pašā uzņēmuma laboratorijā, kas ir akreditēta un pilnībā atbilst nepieciešamajai dokumentācijai.

Veikalos nopērkamā pudeļu ūdens popularitāti eksperts skaidro ar robiem patērētāju izglītībā. Viņaprāt, jo mazāk tērēsim naudu par plastmasas pudelēm, jo vairāk līdzekļu paliks lietderīgākiem mērķiem. Lai izglītotu sabiedrību, uzņēmums rīko bezmaksas ekskursijas, radot dzīvībai svarīgā ūdens ceļu no pazemes dziļēm līdz mājoklim.

Fanija ROMEIKO

Par projekta «No klimata pārmaiņu izpratnes līdz rīcībai Vidzemē un Kurzemē» saturu atbild projekta īstenotājs SIA «Izdevniecība Auseklis». Projekta Nr. EKII-9/14.